

LA LENGUA DELS ESCRITORS

L'ESCRITOR CATALÀ I EL PROBLEMA DE LA LLENGUA COL·LOQUIAL

Des de l'època de la Renaixença, la principal preocupació dels qui volien fer viure la llengua catalana va ésser la llengua escrita i molt especialment la literària. Amb tota la raó, ja que l'afebliment o la desaparició de les modalitats «nobles» d'una llengua ocasiona inevitablement una pèrdua del seu prestigi, preludi, gairebé sempre, de la seva substitució per la llengua dominant i, posteriorment, de la seva desaparició, com ha passat amb tantes altres llengües. En aquesta lògica, als escriptors catalans se'ls va atribuir, a més de la seva tasca artística, una missió lingüística: la de defensar, desenvolupar i fins i tot recrear (en el sentit etimològic del mot) la llengua literària. Després de segles de dominació política —i per tant lingüística— castellana, era vital que aquesta llengua literària fos *genuïna*, o sigui, de fet, depurada de castellanismes. Aquesta exigència ja va ocasionar, a l'últim terç del segle XIX, la famosa polèmica entre floralistes i partidaris del «català que ara es parla». No obstant això, gairebé tots els escriptors van acabar assumint la necessitat de «depurar» (com es deia aleshores) la llengua literària catalana.

Ara bé, el problema d'aquesta depuració era (i és) el perill d'una separació excessiva entre llengua literària i llengua parlada, semblant al que va passar amb el llatí a l'època medieval. El que Pompeu Fabra (1927) va expressar així:

El problema de la depuració de la llengua esdevé, així, particularment difícil, puix que ens trobem, d'una banda, amb una llengua a redreçar en la qual és imprescindible d'introduir nombroses modificacions, i d'altra banda hi ha el perill de caure, per efecte d'aquestes modificacions, en un llenguatge excessivament distanciat del llenguatge parlat i poc apte, doncs, a ésser adoptat per tohom.

Els escriptors catalans es van trobar, i es troben encara —avui potser més que mai— amb aquesta contradicció.

Efectivament, a partir de la segona meitat del segle XIX, i més encara durant el segle XX, la literatura deixà de ser un entreteniment reservat exclusivament a una petita minoria culta per dirigir-se a un públic cada cop més ampli. Els gèneres i subgèneres es van anar multiplicant i diversificant. La llengua

literària, per tant, havia de seguir aquestes evolucions. Així doncs, cada cop es feia més difícil per als escriptors limitar-se als nivells de llengua més alts i més afectats. La literatura, avui, vol reflectir tots els aspectes de la societat i de la vida humana. Necessita, per tant, emprar tots els recursos i tots els nivells de la llengua, especialment en el gènere narratiu i en el teatre, per necessitat de versemblança. Per ser creïble, una obra literària ha d'expressar-se en cada moment amb el registre de llengua adequat a les situacions, als personatges i als narradors. Semblaria absurd, per exemple, en una novel·la policíaca, fer parlar delinqüents, traficants, prostitutes, etc., amb un nivell de llengua massa formal i acadèmic.

Aquesta necessitat de versemblança ha anat impulsant alguns escriptors —cada cop més nombrosos, val a dir-ho— a introduir en les seves obres la llengua col·loquial, que durant molt de temps havia estat considerada com a indigna d'una obra artística. L'estudi d'algunes obres, des de la postguerra fins a l'actualitat, permet observar com progressa aquesta acceptació de la llengua col·loquial en la literatura catalana. En les novel·les i contes de Mercè Rodoreda, per exemple, aquest registre hi és ben present, però es tracta de formes col·loquials indiscutiblement genuïnes, sense cap concessió al castellanisme. En la generació posterior, ja es poden observar, en autors com Josep Maria Benet i Jornet o Terenci Moix, alguns castellanismes, generalment escrits en lletra cursiva (encara que amb alguns descuits). Però amb la generació de la democràcia, la penetració dels castellanismes esdevé molt més forta, alhora que desapareix la precaució d'escriure'ls en cursiva. I en les generacions posteriors, el castellanisme en la llengua col·loquial literària ja no és tabú, encara que la seva freqüència sigui variable segons els autors, els gèneres i les obres. Altra ment dit, els escriptors que utilitzen la llengua col·loquial per donar a les seves ficcions un caire més «realista», senten la necessitat d'incloure-hi una bona part de castellanismes (morfosintàctics o, més sovint, lexicals), probablement perquè perceben que, sense això, la seva llengua col·loquial no seria versemblant ja que la llengua parlada diàriament pels catalans comporta una proporció cada dia més important de castellanismes (per motius sociològics sobradament coneguts, en particular la dominació absoluta del castellà entre les classes més humils de la societat catalana, conseqüència de l'arribada d'una importantíssima població immigrant des dels anys seixanta). Però, al mateix temps, aquest fet és clarament contradictori amb aquella missió atribuïda als escriptors catalans de defensar la genuïtat de la llengua.

L'estudi dels castellanismes dins de la llengua informal, aplicat a unes quantes obres (narratives i teatrals), es basa, per una part, en una anàlisi estadística, i, per l'altra, en l'estudi qualitatiu de les construccions sintàctiques, les locucions i els mots, manllevats o copiats del castellà. Aquest estudi revela estratègies diferents, davant d'aquestes necessitats contradictòries, segons els autors i, de vegades, en els mateixos autors, segons els gèneres i els temes. En

alguns d'ells es noten vacil·lacions, probablement reveladores d'una inseguretats o d'un malestar de l'escriptor sobre l'ús de la llengua col·loquial.

En alguns casos, aquest malestar pot influir en l'estil dels escriptors. Per exemple, Jaume Fuster, un dels primers autors de novel·les policiaques en català, volia declaradament escriure novel·la «negra» —en una de les seves primeres obres, *De mica en mica s'omple la pica*, Fuster (1972) expressa la seva admiració per aquest gènere i cita l'escriptor americà Dashiell Hammett com «el millor autor del gènere». Però va voler-ho fer sense admetre cap castellanisme. El resultat és que la llengua col·loquial dels seus personatges sembla desajustada en relació amb la imatge tòpica d'aquests mateixos personatges. Això crea una mena de distanciament crític que dona un caire irònic o lleugerament burlesc a les seves novel·les policiaques, que, per tant, ja no són exactament «negres».

Fins i tot és possible que aquestes dificultats puguin explicar —o, almenys, contribuir a explicar— les tries i els comportaments d'alguns autors. Una de les poques novel·les realment negres que s'han escrit en català és *Barcelona connection* d'Andreu Martín (1988). Però l'anàlisi detallada d'aquesta obra revela moltes vacil·lacions, confusions i fins i tot errades en l'ús de la llengua col·loquial i en la seva atribució als diferents personatges. Potser així s'explica que després d'aquesta obra Martín deixés el gènere negre per tornar al seu gènere preferit: la novel·la d'enigma policial.

Potser també així es poden explicar les anades i tornades d'un escriptor com Terenci Moix entre català i castellà i les vives polèmiques que va provocar més d'una vegada contra el món polític i cultural català. En les seves obres en català, Moix va introduir-hi força castellanismes; però també catalanismes dins de les obres en castellà. Es pot pensar que, de fet, la seva autèntica llengua, aquella que expressava la seva realitat d'escriptor, no era ni el català genuí ni el castellà igualment genuí, sinó, com diu un dels seus personatges, «aquella llenguassa nostra, que no sé si és català castellanitzat o bé castellà catalanitzat o simple barceloní sense un Pompeu que l'empari» (Moix 1969: 16).

Però també existeixen escriptors que, sense tenir aquests problemes d'inseguretats en el maneig de l'idioma, també admeten un nombre més o menys gran de castellanismes en els seus escrits. Podríem citar-ne aquí dos exemples, el de dos escriptors que són (o van ser), també, professors de llengua i literatura catalana i dels quals, per tant, no hi ha cap dubte que tenen un alt nivell de coneixement de l'idioma: Isabel-Clara Simó i Xavier Hernández i Ventosa. Tots dos varen escriure —entre altres coses— una novel·la per a adolescents, ambdues molt semblants en la seva forma narrativa ja que es presenten sota la forma d'un diari íntim, suposadament escrit per un adolescent —un noi, en el cas de X. Hernández Ventosa (2000); una noia, en el cas d'Isabel-Clara Simó (1992). En el primer d'aquests dos llibres sembla que Hernández vulgui reproduir de manera molt exacta —o, almenys, molt versemblant— la parla dels adolescents actuals. S'hi troben, per tant, un gran nombre de castellanismes

destinats evidentment a reproduir aquesta manera de parlar, que podríem denominar *argot* adolescent. És probablement un dels llibres en català en què la proporció de castellanismes és més gran.

El llibre d'Isabel-Clara Simó també vol donar la impressió d'un llenguatge adolescent. Per això també admet bastants castellanismes, però en una proporció molt més limitada. L'estratègia de Simó consisteix a admetre només alguns castellanismes, probablement considerats com a inevitables, per donar l'aspecte adolescent a l'expressió de la seva narradora. S'hi coneix, per tant, una voluntat de limitar la penetració del castellà, encara que s'admet que no és possible rebutjar-lo totalment. Val a dir que aquesta tasca li és facilitada pel fet que el seu narrador és una noia (i tòpicament s'admet que les noies tenen un llenguatge més acurat, menys vulgar que els nois) i, a més a més, és el prototip de la bona alumna, fins i tot amb ambicions d'escriptora, mentre que Hernández fa parlar (i escriure) un adolescent masculí i carregat de problemes.

La diferència de tractament del parlar adolescent per aquests dos escriptors il·lustra el difícil problema que han de resoldre els escriptors catalans quan es tracta de llengua col·loquial: cap de les possibilitats que se'ls presenta no és totalment satisfactòria. Renunciar a aquest registre és renunciar a molts gèneres i estils literaris que es cultiven sense problemes en altres llengües. Fer-lo servir, però, depurat de castellanismes, resulta cada cop menys versemblant i equival a limitar les possibilitats expressives dels escriptors. Adoptar la llengua col·loquial tal com s'utilitza en realitat, és a dir, acceptar-ne indiscriminadament tots els castellanismes, significa renunciar a la tradicional missió dels escriptors de defensar la genuïtat de la llengua i acceptar una castellanització massiva del català.

Anant més enllà, es pot dir que és la llengua catalana —i no només els seus escriptors— la que té un problema amb aquest registre col·loquial. Com tot organisme vivent, una llengua ha d'evolucionar constantment per adaptar-se al seu temps. En gran part, aquesta necessària renovació es fa a través de les formes col·loquials, algunes de les quals, amb el temps, passen de ser transgressions a la norma acadèmica a ser noves normes. Al cap i a la fi, les llengües romàniques actuals procedeixen no pas del llatí clàssic, sinó del vulgar. I per molt que es faci, no és possible aturar l'evolució lingüística, i encara menys en el registre col·loquial, que, per essència, és el que no obeeix les normes, ni acadèmiques ni socials. Si el català ja no és capaç, avui, d'anar inventant les seves pròpies formes col·loquials i es conforma amb la solució de facilitat, que consisteix a copiar les del castellà, a la llarga corre el perill de convertir-se en un mer dialecte d'aquesta llengua. Tornant al que dèiem al principi, sembla com si la preocupació pels nivells més alts i més nobles de la nostra llengua ens hagués portat a descuidar-ne les parts més baixes, les menys prestigioses, però que serveixen de fonament a tot l'edifici lingüístic.

Em sembla important, doncs, prendre cura, avui, de la llengua col·loquial, com ahir es va fer, amb èxit, amb la llengua escrita. Com? Les solucions estan

per inventar, i hauran de ser necessàriament l'obra col·lectiva de tota la comunitat catalanoparlant (i, sens dubte, hauran de comptar amb el suport dels mitjans de comunicació de massa). Ara bé, tornant als escriptors i a la seva llengua, jo crec que poden tenir-hi un paper importantíssim : crear la matèria mateixa de la seva creació. Pot haver-hi una tasca més apassionant per a un creador? La llengua, naturalment, és de tots, ja que és la base de la identitat col·lectiva de tot un poble. Però els escriptors han tingut sempre, i han de seguir tenint, un rol capdavanter en la seva evolució.

FRANÇOIS NIUBÒ
Universitat de Provença
Ais-Marsella I

OBRES CITADES

- Fabra 1927: Pompeu FABRA, «De la depuració de la llengua literària», *La Nova Revista*, 1 (gèner), 4.
- Fuster 1972: Jaume FUSTER, *De mica en mica s'omple la pica*, Barcelona, Edicions 62.
- Martín 1988: Andreu MARTÍN, *Barcelona connection*, Barcelona, La Magrana.
- Moix 1969: Terenci MOIX, *El dia que va morir Marilyn*, Barcelona, Edicions 62.
- Simó 1992: Isabel-Clara SIMÓ, *Raquel*, Barcelona, Columna.
- Hernández Ventosa 2000: Xavier HERNÁNDEZ VENTOSA, *Com la terra vol la pluja*, Barcelona, Columna.

